

ตำรายารูเลือด

นิสา เขยกกลิ่น ปรีวรรตและเรียบเรียง

ดอกรัก พยัคศรี ตรวจทาน

ทะเบียนเอกสารโบราณ

1. รหัสเอกสาร (Identifier Number)	NPT004-067.TamraYaRuLueat
2. ชื่อเรื่อง (Title)	ตำรายารูเลือด
3. หมวดเรื่อง (Subject)	ตำราเวชศาสตร์
4. สถานที่สำรวจ (Location)	พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดลำพญา ต.ลำพญา อ.บางเลน จ.นครปฐม
5. สถานที่ทำสำเนาดิจิทัล (Digitization Location)	พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดลำพญา ต.ลำพญา อ.บางเลน จ.นครปฐม
6. วันที่ทำสำเนา (Date)	9 มีนาคม 2555
7. ชื่อผู้สร้าง (Creator)	-
8. ประเภทของเอกสาร (Type)	สมุดไทยขาว
9. จำนวน (Format of original)	1 เล่ม/ 28 หน้า
10. ขนาดเอกสาร (Size of original)	12.5x38x1 ซม.
11. รูปแบบไฟล์เอกสาร (Digital Format)	image/jpg
12. อักษรที่ใช้บันทึก (Script)	ไทย
13. ภาษาที่ใช้บันทึก (Language)	ไทย
14. สภาพของเอกสาร (Condition)	ชำรุด ไม่ครบเล่ม
15. คำสำคัญ (Keywords)	ยาขับหนองใน ยาแก้อุปทม ยารูเลือด ยาขับเลือด ยาแก้กาฬสังคลี
ยาแก้เลือดดีขึ้น ยาบำรุงเลือด ยารูเลือดมถึงระดู
16. ภาพประกอบ (Illustrator)	

สมุดไทยฉบับนี้เป็นของพิพิธภัณฑสถานบ้านตลادن้าวัดลำพญา จังหวัดนครปฐม ที่ฐานข้อมูลเอกสารโบราณ ภูมิภาคตะวันตกในประเทศไทยได้ไปสำรวจและทำทะเบียน เมื่อ ๙ มีนาคม ๒๕๕๕ โดยให้รหัสเอกสารคือ NPT004-067 ตำรายารูเลือด เอกสารโบราณอยู่ในสภาพไม่สมบูรณ์ ส่วนของหน้าต้นขาดหายไปและหน้าปลายไม่ครบฉบับ ต้นฉบับเขียนด้วยตัวอักษรไทย ภาษาไทย เส้นหมึกสีดำ ซึ่งยังเห็นชัดเจน และอ่านง่าย

สมุดไทยฉบับนี้ให้ชื่อว่า ตำรายารูเลือดหรือประจูลือด หมายถึง ยาพอกโลหิต ซึ่งกล่าวถึง ยาสำหรับพอกโลหิตประเภทต่างๆ เช่น ยารูเลือด ยาขับเลือดสำหรับสตรีคลอดบุตร ยาตองเหล้า ยาปลูกเลือด ยาบำรุงเลือด เป็นต้น ผู้ปริวรรตของยกตัวอย่างยาสำหรับสตรีคลอดบุตร ได้แก่ ยารูเลือดประสูติลูก สมุนไพรดังนี้ เลือดแรด ๑ หัวเอ็น ๑ เทียนดำ ๑ ลูกสลอด ๕ ลูก ต้มน้ำขี้วัวสดบด ยาทั้งนี้เอาน้ำขิงเป็นกระสาย กินจำเพาะผู้หญิงคลอดบุตร แทั้งลูกก็ดี เลือดมืดก็ดี ๓ วันหาย เป็นต้น อีกทั้งยังกล่าวถึงยาสำหรับรักษาโรคบรูซ อาการของโรคและสูตรสมุนไพรรักษาโรค เช่น ยาแก้อุปทม เป็นต้น ในหน้าปลายกล่าวถึง ยาสำหรับรักษาไข้ เช่น ยาประดง ยาแก้อาการจับไข้จับ ยาแก้ใช้รากสาต เป็นต้น

ข้อตกลงเบื้องต้นในการปริวรรตสมุดไทย ดังนี้

๑. คำที่ใช้ตัวหนา คือ อักษรขอมไทยและถ่ายทอดตามที่ปรากฏ
๒. คำที่ขีดเส้นใต้ คือ คำที่ไม่แน่ใจและยังหาความหมายไม่ได้
๓. คำที่ตัวอักษรสีแดง คือ คำที่เพิ่มขึ้นจากความเข้าใจของผู้ปริวรรต
๔. เครื่องหมาย – คือ ตัวอักษรเลื่อนร่างหรือขาดหายไปไม่สามารถอ่านได้
๕. การปริวรรตเอกสารโบราณฉบับนี้ ผู้ปริวรรตได้เรียบเรียงเนื้อหาใหม่ โดยสลับเนื้อหาหน้าปลายของเอกสารโบราณมาไว้ตอนต้น และให้หน้าต้นของเอกสารไปเป็นหน้าปลาย หลังจากได้อ่านเอกสารโบราณโดยละเอียดแล้ว เห็นว่าหน้าปลายน่าจะเป็นส่วนต้นของเอกสาร สังเกตจากการใช้คำว่า “คณะนาร”

หน้าปลาย^๑

ประดง ยาป่าง ริตสีดวง สันนิบาต ยา--

นั้นเอาผ้าตา-ไว้ประมาณยาม ๑ แล้ว แกะเอามาตมดู ถ้าเหม็นกลิ่นยานั้น ท่านว่าเป็นลมแล ถ้าเหม็นคาว ท่านเป็นฝีแล ถ้าเหม็นดังข้าวสุก ท่านว่าเป็นริตสีดวงแลป่าง^๒แล

๑ ลูกมะตูมอ่อน ๑ ชิงแห้ง ๑ ว่านนํ้า ๑ เจตมูลเพลิง ๑ สะค้าน ๑ เกลือสินเธาว์ ๑ โกรฐสอ ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคตำเป็นผงละลายน้ำร้อน กินวันละ ๑ สลึง แลเป็นป่าง สมอคร่อ^๓ ใช้สันนิบาตแลริตสีดวง ๘ จำพวก ลมเสียในท้องน้อย --- เสลดหายใจให้เจ็บอก เสียดแทงข้างในหัวใจเลย ราก^๔ กิติ กินหายแล ๓๑๓

ยาประดง^๕ ท่านให้เอารากกำจาย ๑ เปลือกมะกอก ๑ ตุมกาขาว ๑ รากพิกุล ๑ ฝนด้วยน้ำข้าวข้าว ทั้งกินทั้งชโลมก็ได้แล

ยาฝีในท้อง ยาแก้ไข้จับ

๑๓ ถ้าผู้ใดเป็นไข้จับ ท่านเอาใบโพธิ์มาร้อยแปดใบ ๑ แล้วให้ลงพุทธุกอบใบละสองตัว ต้มให้กินวันละหน ให้ถ้วน ๓ วัน เกิดหายแล ๓

๑ ถ้าผู้หญิงเป็นไข้จับ ท่านให้เอาใบผักเป็ดแดงกำมือ ๑ แล้วเอาชิง ๗ แว่น ตีปลี ๗ ดอก พริกไทยเจ็ดเม็ด เกลือตัวผู้ ๗ เม็ด มาต้มกิน ๓ วัน แล้วให้เอามาเทข้างตะวันตกหายแล

๑ ถ้าเป็นฝีในอกในท้อง ท่านให้เอายาขนานนี้กินเป็นยาต้มแล ท่านให้เอาหญ้าไทรกำมือ ๑ เอื้องเพ็ดมำกำมือ ผางเสน ๑ ตำลึง ๒ บาท แก่นแสมสาร ๓ ตำลึง หัวว่านนํ้า ๑ ตำลึง ๓ บาท ลูกคำไทย ๑ ตำลึง ๑ บาท ลูกสมอทั้ง ๓ เอาสิ่งละ ๑ ตำลึง สมอเทศ สมอไทย สมอพิเภก ตีปลี ๑ ตำลึง ๒ บาท ไพล ๓ ตำลึง ๒ บาท ไพล ๓ ตำลึง ๒ บาท หางไหลทั้ง ๒^๖ เอาสิ่งละ ๒ ตำลึง ต้มกินด้วยครอบหนึ่ง กินเกิดหายแล ๑ เพลาเย็นคำ ๓

ยาพอกเพลาเข้า ยาฝีต้ม

ยาต้มกินเพลาเข้า ท่านให้เอาประคำไก่ทั้ง ๕ เอา ๕ ตำลึง ขี้เหล็กทั้งห้า ๕ ตำลึง ราชพฤกษ์ทั้งห้า ๕ ตำลึง ข้าทั้ง ๒ เอาสิ่งละ ๒ ตำลึง ไพล ๓ ตำลึง ๒ บาท แก่นพรมเอา ๒ ตำลึง ๑ บาท แก่นลั่นทม ๒ ตำลึง เทียนดำ ๒ บาท ราก^๔วัลย์เปรียง ๒ ตำลึง ๒ บาท ต้มกินด้วยครอบหนึ่งเกิดหายแล ๓

^๑ผู้ปริวรรตได้เรียบเรียงเนื้อหาใหม่ โดยสลับเนื้อหาหน้าปลายของเอกสารโบราณมาไว้ตอนต้น และให้หน้าต้นของเอกสารไปเป็นหน้าปลาย

^๒ ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีตับและม้ามโต มีไข้คลุมเครือเรื้อรัง คือ ไข้จับสันเรื้อรัง จุกผาม ก็เรียก

^๓ น่าจะหมายถึง มอกร่อ อาการของโรคเกิดจากการมีเสมหะแห้งติดอยู่ในลำคอ หลอดลมและปอด ทำให้หายใจลำบาก หลอดลมโป่งพอง มีอาการไอมาก เสียใจลึก มีกั๊ววน เป็นต้น

^๔ อาเจียน

^๕ ชื่อโรคชนิดหนึ่ง มีอาการไข้ และเม็ดคันตามผิวหนัง เป็นต้น เรียกว่า ไข้ประดง มีอาการต่างๆ กัน โดยทั่วไปจะตัวร้อนจัด ปวดศีรษะ เมื่อยตามกระดูก เจ็บเสียวเนื้อตัว เชื้อมั่ว สะท้านร้อน สะท้านหนาว ปากเปื่อยหรือปากแห้ง ลิ้นแห้ง กระจายน้ำ หอบสะอึก เป็นต้น ไข้ประดงที่เกิดแทรกในไข้ทรพิษมี ๘ ชนิดคือ ไข้ประดงมด ไข้ประดงช้าง ไข้ประดงควาย ไข้ประดงวัว ไข้ประดงลิง ไข้ประดงแมว ไข้ประดงแรด ไข้ประดงไฟ

^๖ หางไหลขาวและหางไหลแดง

ยาพอกเพลาะเข้าแล ท่านให้เอาลูกมะกรูด ๓ ลูก จึงเอาไม้ล้างบิบเสียให้หมดแล้ว จึงยัดด้วยพริกไทยใบหนึ่ง ยัดด้วยกระเทียมใบหนึ่ง ยัดด้วยขี้งาช้าง^๗ ใบหนึ่ง จึงเอาโพลทำจากอดทั้ง ๓ ลูก จึงเอาไม้ตรึงให้แน่นแล้วจึงต้มระอุ จึงดำทั้งจุพอกเถิด ฯ

ยาพอกเพลาะคำ ท่านให้เอาหัวแห้วหมู ๑ เอามาให้มาก พริกไทย ๙ เม็ด ดีปลี ๙ เม็ด ชิง ๙ แวน กระเทียม ๙ กลีบ ตำเคล้าด้วยสุราพอกเถิดหายแล ฯ

ยาแก้สลับ แก้ใช้รากสาต

ยาแก้ใช้รากสาต ท่านให้เอามาทั้ง ๒ ทั้งต้นทั้งรากทั้ง ๒ เอาโพล ๑ กระชาย ๑ ข่า ๑ บอระเพ็ด ๑ กระดอม ๑ ต้มกินหายแล ฯ

๖ ยาแก้สลับปากมียอก ท่านให้เอาเกสรบัวหลวง ๑ ดอกบุนนาค ๑ ดอกสารภี ๑ เปลือกเชียงแอ^๘ ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ข่าแก่ ๑ โพลราหัด^๙ บดละลายน้ำจันทน์ น้ำขาวข้าว น้ำดอกไม้ แก้วปากมียอก แก้วร่อน ยานี้ชื่อประทานเทพดินักแล ยานี้แก้ปากมียอก คางแข็ง แก้วสะทก แก้วคลั่ง โดยเชื่อแล้วอย่าสนเท่ห์เลย

๗๖๗ จะกล่าวยาดีเดียดให้ฟังรู้ไปปฐวีธาตุดอกจากตัว มันให้ปวดท้อง กินอาหารมิอยู่ท้อง คนทั้งปวงสมมติว่าเป็นริดสีดวงซีกี้ดี กระษัยกี้ดี มันให้ผอมเหลือง มักเสียดสันหลัง มันให้เป็นพรรตึก^{๑๐} แปรไปมันให้ตมูกตกลีตดกหนองหายหนักเบา แก้มึง ๕ วันตายแล ฯ

ถ้าจะแก้ท่านให้เอาย่างทราย ๑ กระเทียม ๑ ดีปลี ๑ ลูกมะตูม ๑ สะค้าน ๑ ผักแพวแดง ๑ สมอ ๑ ว่านน้ำ ๑ สัตตบุษย์ ๑ ชิง ๑ บดละลายมูตร^{๑๑} วักได้ น้ำนมคนก็ได้ กินแก้ปฐวีแปรให้ตมูกตกลีตดกหนองหายแล ถ้าดีร่วมันให้ซี้เหลือง มูตรเหลือง ตาเหลือง มันให้น้อยใจมักซี้แรงโกรธ มักสะดุ้งอยู่หวาดๆ ซี้ซลาดนัก

ถ้าดีล้นออกจากเบา มันให้คลั่งเป็นบ้าว่านนั่น เจรจามีศัพท์ มีหลบมึนนอนว่าไป ๗ วันตาย คนทั้งหลายสมมติว่าขั้วญตกลมกินเพื่อนมักเป็นสันนิบาตกวางควาย^{๑๒} ถ้าแก้มึง ๗ วันตายแล ฯ

ยาแก้ดีร่ว

อันหนึ่งให้เอายานี้แก้ เอาจันทน์หอม ๑ สน ๑ ขี้กาแดง ๑ รากมะอึก ๑ กระดอม ๑ บอระเพ็ด ๑ ต้มโดยบดน้ำร้อนกินหายแล ถ้ามิฟังท่านให้เอา สน ๑ จันทน์ ๑ ขี้ดมอน ๑ ข่าพลู ๑ มะอึก ๑ กระดอม ๑ ขี้กาแดง ๑ บอระเพ็ด ๑ บดลายน้ำร้อนกินได้ดื่มก็ได้หายแล ฯ

ถ้ามิฟังท่านให้เอา สน ๑ จันทน์ ๑ เจตพังคี ๑ แห้วหมู ๑ ดรีผลา ๑ ข่าพลู ๑ ขี้กาแดง ๑ กรุงเขมา ๑ น้ำเต้าขม ๑ อย่างทราย ๑ บอระเพ็ด ๑ เชือกเถาย่านาง ๑ น้ำใจไคร้ ๑ รากราชดัด ๑ ไคร้เครือ ๑ ต้มก็ได้บดละลายน้ำร้อนกินแก้ดีหายแล ฯ ยาแก้ดีจิบแต่เท่านั้นแล

^๗ หาความหมายไม่ได้

^๘ น่าจะเป็นสมุนไพรชื่อ เฉียงพรา้งนางแอ

^๙ แทรก เจื่อ ใส่ รอย

^{๑๐} อุจจาระที่เป็นก้อนแข็งกลม

^{๑๑} ปัสสาวะ

^{๑๒} หาความหมายไม่ได้

ยากวาด ยานัตถ์

ยานัตถ์^{๑๓} ท่านให้เอาแก้วเกลบ ๑ ลิ่นทะเล ๑ โกฎเชียง ๑ ตรีกฏก ๑ น้ำประสานทอง ๑ ดอกกระดังงา ๑ วานน้ำ ๑ พิมเสน ๑ บดเป็นผง นัตถ์^{๑๔} แก้วบดหัวทั้งตัวหายแล แก้วลม ดีเสลด ตรีกฏก ปวดหัวทั้งปวงหายแล ฯ ยาแก้เจ็บเท่านี้แล ฯ

๑ ยากวาด ท่านให้เอาคุะ^{๑๕} ๑ รากไคร้เครือ ๑ เนระพูสี ๑ ชะเอมเทศ ๑ น้ำประสานทอง ๑ จันทน์ทั้ง ๒ ดึงเหลื่อม ๑ น้ำขิง น้ำมะนาว เหล้าก็ได้แล ฯ

ยาอุพม ยาทุเลา

๑ สิทธิการิยะ ยังจำพวกหนึ่งนั้นคือ บุรุษบริสุทธียุ่ยนันท์ก็ดี อันว่าโรคนี้บังเกิดแก่กุลบุตร ๒ จำพวกแล จำพวกหนึ่งเกิดด้วยกรรมมูล^{๑๖}อันหนึ่ง โรคนี้เกิดด้วยกระษัยกล่อน^{๑๗} มันย่อมเกิดแต่ได้เสด็จ มันคั่งลงมาถึงหัวเหน่า เดิมมันให้องคชาต ฟกปวดแสบ มันให้แสบในองคชาต เบาไหลอ่อนๆ หดยๆ ไป (มันให้เบาคือคลอนลง-----) ครั้นกินยาหายไปแล้วกลับเป็นมาเล่าไปหลายครั้งหลายที มันก็ล้ายบุพโพ^{๑๘} ให้ไหลออกเป็นมันให้เจ็บปวดต่างๆ ถ้าผู้ใดเป็นอย่างนี้ ท่านเรียกว่า โรคสำหรับบุรุษ^{๑๙} ไม่เป็นอุพม ท่านจัดเรียกว่าเป็นอุพม แต่ว่าท่านจัดเป็นทุเลาเสสา ๕ ประการ อันว่าทุเลาเสสา คือ มูลรื้อร้ายนักแล ท่านจึงแต่งยาไว้ให้แก้ต่างๆ นาๆ อันนี้ชื่อว่า ยาอุพม ด้วยมักถาม ท่านให้แต่งยาทุเลากินเสียก่อน ฯ

ท่านให้เอาเบญจขี้เหล็ก ๑ รากพรม ๑ รากพุงดอ ๑ รากกระทิงหมาบ้า ๑ การบูร ๑ แก่นมะหาด ๑ โคกกระสุน ๑ เบญจคัตเค้า ๑ รากตองแตก ๑ ใบมะขาม ๑ ใบส้มป่อย ๑ ใบมดกา ๑ เถาว์ลย์เปรียง ๑ สมอไทยเท่าอายุ สมอพิเภก ๑ สมอเทศ ๑ มะขามป้อม ๓๐ ลูก ประคำดีควาย ๓๐ ลูก รากพาดไฉนหนัก ๑ ตำลึง ๒ บาท ฝักราชพฤกษ์ ๕ ฝัก ยาดำ ๒ บาท รงทอง ๒ บาท ต้ม ๓ เอา ๑ กินให้ได้ ๓ วัน ครั้นสิ้นน้ำเหลืองสิ้นร้ายแล้ว จึงแต่งยาขับหนองเสีย ฯ๑๐

ยาขับหนอง

ท่านให้เอาแก่นขี้เหล็ก ๑ แก่นแสมสาร ๑ สน ๑ เปลือกโลด ๑ แก่นมะหาด ๑ แก่นปฐ ๑ แก่นประดู่ ๑ อ้อยขาน ๑ ยาทั้งนี้เผาเป็นด่างแช่น้ำไว้ จึงเอาตรีกฏก ๑ สารส้ม ๑ ดินประสิ้ว ๑ บดละลายน้ำด่างกินขับหนองแล

ถ้าเบามีตักท้องฟก ท่านให้เอาแตงกวา ๑ ดินประสิ้วขาว^{๒๐} ๑ เกลือ ๑ ขันทสกร บดละลายน้ำด่างกิน เบาค่องแล ฯ ๑ แล้วท่านให้เอายาน้ำพอกหัวเหน่า ท่านให้เอาคนทาทั้งรากทั้งต้นหนัก ๓ บาท วานเปราะ ๑ บาท ๒ สลึง กระเทียม ๒ สลึง บดพอกหัวเหน่าแก้ฟกแล ฯ

^{๑๓} น. เรียกยามสำหรับเป่าเข้าจมูกว่า ยานัตถ์. ก. เป่าจมูกหรือสูดให้วัตถุอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ยาเข้าในจมูก

^{๑๔} สูด, ดม

^{๑๕} ชื่อไม้เถา ใช้ทำยา

^{๑๖} หาความหมายไม่ได้

^{๑๗} โรคกระษัยกล่อนอาการของโรคเกิดแต่สมุฏฐานทั้ง ๔ มี ๕ ชนิด คือกระษัยกล่อนดิน กระษัยกล่อนน้ำ กระษัยกล่อนลม กระษัยกล่อนไฟ และกระษัยเลา

^{๑๘} น้ำเหลือง น้ำหนอง

^{๑๙} ชื่อโรคชนิดหนึ่งเกิดกับบุรุษ มีอาการเหมือนอุพม แต่บุรุษนั้นบริสุทธื ไม่เคยประพฤติกามคุณ อาการของโรคเกิดจากโทษดานและกระษัยกล่อน ทำให้ขัดปัสสาวะแล้วกล่อนลงฝักถึงองค์กำเนิด บวม ปวดแสบ ปวดร้อน ปัสสาวะไม่ได้ เป็นๆ หายๆ นานวันจะมีเลือดออกทางช่องทวารเบา เจ็บปวดมาก

^{๒๐} สมัยก่อนการเตรียมดินประสิ้วขาว นำขี้ค่างควาไปต้มเคี่ยว แล้วกรองขณะร้อน ทิ้งไว้ให้เย็น จะมีเกล็ดสีขาวเกาะตามข้างภาชนะที่ต้มเก็บเอาเกล็ดสีขาวมาใช้

๑ ขนาน ๑ เอาใบผักเป็ด ๑ ใบกุ่มบก ๑ ไพล ๑ ตรีกฏุก ๑ ต้มประคบห่อผ้าขาวประคบแล

๑ ขนานหนึ่ง ท่านให้เอากุ่มทั้ง ๒ มะรุม ๑ ทองหลางใบมน ๑ กะทือ ๑ ไพล ๑ ชิง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ พรรณผักกาด ๑ วานน้ำ ๑ ผักเสี้ยนทั้ง ๒ คนทีสอ ๑ คนทีเขมา ๑ ลูกมะกรูด ๑ ลูกมะนาว ๑ ส้มเช้า ๑ แบ่งเหล้า ๑ เอาผ้าห่อต้มประคบสามวันหายแล

๑ แล้วจึงแต่งยานี้กินสมานล่ำกลอง ท่านให้เอาใบเทียน ๑ ชิง ๑ แห้วหมู ๑ ตรีผลา ๑ ตรีกฏุก ๑ สะค้าน ๑ เจตมูลเพลิงแดง ๑ ขมิ้นทั้ง ๒ น้ำประสานทอง ๑ โกรฐสอ ๑ กานพลู ๑ จุกกะโรหิณี ๑ กระดอม ๑ เปลือกโลด ๑ ครั้ง ๑ ไพล ๑ ใบคนทีสอ ๑ บอระเพ็ด ๑ พิมเสน ๑ ผักราขพลุกซ์ ๑ เกลือ ๑ เปลือกทึงถ่อน ๑ ลูกเอ็น ๑ มะตูมอ่อน ๑ สารส้ม ๑ พันงูแดง ๑ เทียนตาตักแตน ๑ เทียนดำ ๑ ลูกพิลังกาสา ๒ ลูกประคำดีควาย ๒ วานเปราะ ๑ ลูกจิงจ้อ ๑ เทียนทั้ง ๕^{๒๑} ลูกในมะม่วงพรวน ๑ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งกินแก้โรคปรเมหะ^{๒๒} ๑๒ ประการ อันพระอาจารย์เจ้ากล่าวไว้ตั้งแต่หนหลังมาแล ฯ

๑ ขนานหนึ่งท่านให้เอาโกรฐสอ ๑ ลูกประคำดีควาย ๑ ผักแพวแดง ๑ ดีปลี ๑ ลูกจันทน์ ๑ ผักชี เอาเสมอภาคตำเป็นผงละลายน้ำผึ้งกินแก้ในทูลาสะสา^{๒๓} ๑๒ จำพวกนั้นแล

ขนานหนึ่งแก้โรคสำหรับบุรุษ ท่านให้เอาลูกเอ็น ๑ หินปะการังแดง ๑ ดินถน^{๒๔} ๑ ดีปลี ๑ บดละลายน้ำขาวข้าว กินก็ได้ น้ำอ้อยแดงก็ได้ ถึงเป็นหนองในแล ปวดร่อนน้ำตาอ้อยอยู่ โดยกินยานี้หายแล

๑ ขนานหนึ่ง ท่านให้เอาสมอเทศ ๑ โคกกระสุน ๑ รากพลุกซ์ ๑ หินปะการังแดง ๑ โกรฐจุฬาลำภา ๑ เอาเสมอภาค ต้ม ๓ เอา ๑ กินหายแล

ขนานหนึ่ง ท่านให้เอาลูกเอ็น ๑ ดีปลี ๑ หินปะการังแดง ๑ ชะเอม ๑ รากหมาก ๑ โคกกระสุน ๑ รากเสนียด ๑ ต้ม กับน้ำท่า^{๒๕} เมื่อจะกิน เอาน้ำตาลกรวดกินหายแล

๑ ขนานหนึ่ง ให้เอามะรุม ๑ หินปะการังแดง ๑ โคกกระสุน ๑ เปลือกโมกมัน ๑ ดินถน^{๒๖} ๑ ต้มกินกับน้ำ แก้โรค สำหรับบุรุษหายแล

๑ ขนานหนึ่ง ที่นี้จะว่าด้วยอุพหม ถ้าผู้ใดเป็นอุพหม เป็นหนองใน เป็นขึ้นกระจอก^{๒๖} ก็ดี เป็นมุตชาติ^{๒๗} ก็ดี ท่านให้ เอารากอ้อยแดง ๑ รากหญ่^{๒๘} ๑ โคนใบไผ่ป่า ๑ รากข้ากัทั้ง ๒ รากสะเดา ๑ ต้ม ๓ เอาหนึ่ง กินหายแล

๑ ขนานหนึ่ง ท่านให้เอารากลำเจียก ๑ เถาชิงช้าสาสี ๑ เบญจขี้เหล็ก ๑ ต้มสามเอาหนึ่ง จึงเอาแต่งกวา ชันทสกร ประลงกินหายแล ๑ แล้วจึงหุงน้ำมันใส่ ท่านให้เอาใบระงับ ๑ ผักขอบขนางแดง ๑ ผักคล้า ๑ ใบกะเม็ง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ เอาสิ่ง ละขนาน เอาน้ำมันจากทะนาล น้ำหอยโข่ง ๓ จอก หุงให้คงแต่น้ำมัน เอาบัลลังก์ศิลา ๑ เพื่ออง ประลงแล้วเป่าเข้าไปตามล่ำกลอง ขำระหนองนั้นหายแล ฯ

^{๒๑} พิษสมุนไพรร ๕ ชนิด ได้แก่ เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนขาวเปลือก และเทียนตักแตน

^{๒๒} ชื่อคัมภีร์แพทย์ ว่าด้วยโรคเกิดแต่น้ำเบา หรือระบบปัสสาวะ

^{๒๓} อาการของโรคทางเดินปัสสาวะ เมื่อปัสสาวะแล้ว มีอาการแสบและเจ็บที่องคชาต ปวดหัวท้าว เป็นต้น และลักษณะของน้ำปัสสาวะ เมื่อออกมานั้นมีสีต่างๆ กันกำหนดเป็น ๔ จำพวก หรือ ทูลาสะสา ๔ คือ ๑.สีขาวขุ่นต้งน้ำขาว ๒.สีเหลืองต้งน้ำขมมันสด ๓.สีต้งน้ำคราม ๔.เป็นเลือดสดๆ

^{๒๔} ชื่อดินอย่างหนึ่งสีเหลือง สำหรับทำยา

^{๒๕} น้ำในแม่น้ำลำคลองต่างๆ ไป

^{๒๖} หาคความหายไม่ได้

^{๒๗} ชื่อโรคชนิดหนึ่งเกี่ยวกับน้ำปัสสาวะผิดปกติหรือพิการ เมื่อปัสสาวะจะมีอาการเจ็บปวดมาก กระเบนเหน็บ ลักษณะของน้ำปัสสาวะที่เป็นโทษมี ๔ ประการ เหมือนกับที่อธิบายไว้ในคำ มุตกิด

^{๒๘} หาคความหายไม่ได้

หน้าต้น^{๒๙}

๖ ขนานหนึ่ง ท่านให้เอาโคนผักบุ้งไทย ๑ กระเทียม ๑ โพล ๑ พริก ๑ ชิง ๑ หอม ๑ กระเทียม ๑ ตำห่อผ้าเอาน้ำอุ่นไฟที่หัวเหน่าดื่มนักหายแล

๖ ยาขับหนองใน เอารากสะแก ๑ รากท้าวยายม่อม ๑ รากหญ้าคา ๑ หัวหญ้าชันตะกาด ๑ หญ้าไต้ใบ ๑ กระเทียมยอต ๑ รากขมิ้นมอน ๑ ใบพลอง ๑ เอาเสมอภาคต้ม ๓ เอา ๑ กินวันละ ๑ หน กัดหนองในดื่มนักแล ฯ

๖ ยาแก้อุปทม^{๓๐} ท่านให้เอาผักกำจาย ๑ รากคัตเค้า ๑ รากกะเพรา ๑ หัวหัวหมู ๑ รากชุมเห็ดเทศ ๑ ผักเสี้ยนทั้งสองทั้งต้นทั้งราก ต้ม ๓ เอา ๑ แก้อุปทมสำหรับองค์สูตร^{๓๑} ใส่เลื่อนไล่ลามเลือดตกทวารทั้งเก้าก็หายแล ฯ๓๒

ขนาน ๑ ท่านให้เอารกมะขาม^{๓๒} มากำมือหนึ่ง ผักเบี้ยกำมือ ๑ ผักเบี้ยใหญ่กำมือ ๑ หางปลาช่อน ให้ขับเลือดจล้นท่านให้เอาขี้กาแดง ๑ รากคัตเค้า ๑ รากครอบ ๑ เถาวัลย์เปรียง ๑ รากมัดกา ๑ รากหนดี ๑ รากตองแตก ๑ สังหัดชาตุน^{๓๓} ๑ เป็นยาต้มกินขับเลือดหายแล

ยารูเลือด ยาถึงระดูไม่สะดวก

๖ ถ้าถึงระดูไม่สะดวก เป็นฝีหัวขาดก็ดี ถ้าเลือดล้นระดูแล มิถึงระดูสะดวก มันให้เจ็บท้องเจ็บหัวเหน่า เป็นมานเลือด ท่านให้เอาใบคนที่ต้อ ๑ โพล ๑ ผิวมะกรูด ๑ ลูกในส้มป่อย ๑ ทองติง ๑ วานน้ำ ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ เอาสิ่งละ ๑ บาท จึงเอาตีปสี ๒ สลึง ชิง ๒ สลึง พริก ๑ บาท ๒ สลึง การบูร ๓ บาท กำยาน ๒ สลึง เจตมูลเพลิง ๑ ตำเป็นละลายก็ได้ น้ำส้มชาก็ได้ให้กินหนัก ๑ สลึง ทีวีขึ้นไปตามธาตุหนักเบาแล

๖ ยารูเลือด^{๓๔} ท่านให้เอาหญ้าของไฟ ๑ ตำลึง ยาตำ ๑ บาท ยาสองสิ่งนี้บดด้วยกันแล้วจึงเอากะเม็งผกเปิด ๑ ผักเสี้ยนผิ มะรุม ยาสี่สิ่งนี้เคี้ยวขึ้นด้วยกันแล้วบดปั้นแท่งไว้เท่าหัวแม่มือ กินตามกำลังธาตุหนักเบา ละลายเหล้าก็ได้ น้ำส้มชาก็ได้ กินหนัก ๑ สลึง ถ้ามีลมให้ทีวีขึ้นไปตามธาตุหนักและเบาแล

^{๒๙} ผู้ปริวรรตได้เรียบเรียงเนื้อหาใหม่ โดยสลับเนื้อหาหน้าปลายของเอกสารโบราณมาไว้ตอนต้น และให้หน้าต้นของเอกสารไปเป็นหน้าปลาย

^{๓๐} ชื่อโรคชนิดหนึ่งเกิดแก่ชาย มีอาการเกิดขึ้นท้องคชาต มี ๔ ชนิดคือ (๑)เกิดการอักเสบ ฟก บวม เพราะเสพเมถุนกับหญิงที่ยังไม่มีระดู ทำให้เจ็บปวด ข้ำ หรือเคาะเป็นหนอง เป็นโลหิตออกมาตามช่องทวารเบา เป็นต้น (๒)เกิดเพราะเสพเมถุนกับหญิงที่ผ่านชามามาก ช่องสังวาสข้ำมีน้ำชุ่มเป็นลาลา ดุจน้ำใบไม้ใบหญ้าเน่า ทำให้องคชาตเป็นแผล กัดเปื่อย เจ็บปวดทรมานยิ่ง (๓)เกิดเพราะกระษัยกล่อน และ กาฬมูตร ทำให้องคชาตบวม ปัสสาวะขัด มีหนองและเลือดไหลออกทางช่องทวารเบา เป็นต้น (๔)เกิดเพราะเป็นโรคนี้ ปัสสาวะไม่ออก บางทีปัสสาวะมีเลือดและหนองออกมาด้วย เป็นต้น

^{๓๑} ชื่อโรคชนิดหนึ่ง เป็นกับชาย มีอาการผิดปกติของอวัยวะเพศทำให้เจ็บในอก บ่า กระดูกสันหลังถึงหน้าอก และขาทั้งสองข้าง บางทีเป็นไข้ สะบัดร้อนสะบัดหนาว เวียนศีรษะ ชัก หากจะถ่ายปัสสาวะให้ปวดแสบองคชาต บางทีมีโลหิตออกมาด้วย อาการของโรคเกิดตามฤดู ดังนี้ (๑) คิมหันตฤดู (ฤดูร้อน) มีอาการฟกข้ำที่อั้นทะ แดง บวมต่งผลตำลึงสูง ทำให้แสบร้อน เจ็บขัด มีน้ำเหลืองไหลซึมอยู่ในรูองคชาต อูจจะเป็นพรรติก ปัสสาวะขัด เป็นต้น (๒) วสันตฤดู (ฤดูฝน) มีอาการฟกข้ำที่อั้นทะ ปวดท้าวหน้า ลงมาถึงองคชาต เจ็บตา ปวดศีรษะข้างเดียว เป็นต้น (๓) เหมันตฤดู (ฤดูหนาว) มีอาการแกรงเป็นนัย องคชาตปวดมวน ปัสสาวะหยดย้อย ไม่สะดวก เจ็บบั้นเอว บริโภคอาหารไม่ได้ เป็นต้น

^{๓๒} ใบที่อยู่รอบๆ เนื้อมะขาม

^{๓๓} หาความหมายไม่ได้

^{๓๔} ยาที่ปรุงแล้ว ใช้เป็นยาขับพิษ ถ่ายพิษ ฟอกพิษ หรือล้างพิษ

ยาโลหิตตกทวาร ยาขับเลือด

๑ ยาขับเลือด ทานเอารากข้าวหลาม ๑ ชิงแห้ง ๑ สะค้าน ๓ บาท แก่นแสม ๑ ตำลึง รากส้มกุ้ง ๑ ตำลึง ผักแพรวแดง ๒ บาท ตำลึงละลายเหล้า กินขับเลือดคืนนี้แหละ

๑ ยาแก้โลหิตตกทวารทั้งเก้า ทานให้เอามะไฟเดือนห้า ๑ ผักคราด ๑ รากมะตูม ๑ เจตพังคี ๑ แก่นสน ๑ แก่นแสม ทะเล ๑ เทียนทั้ง ๕^{๓๕} ดอกบุนนาค ๑ การบูร ๑ พริกไทย ชิง ๑ ยา ๘ สิ่งนี้เอาเท่ากัน แต่พริก การบูร ชิง ยา ๓ สิ่งนี้เอาหนัก ๑ สลึง ๑ เพื่อ **ละลาย**น้ำกินแก้โลหิตตกทวารทั้งเก้าหายแล ๑^{๓๖}

ยาแก้เลือดดีขึ้น ยาแก้กาฬสังคลี

ยาแก้กาฬสังคลี ให้เอาระย้อม ๑ สะค้าน ๑ ดิงเหลื่อม ๑ ยา ๓ สิ่งนี้แก้กาฬสังคลีหายแล

๑ ยาแก้เลือดดีขึ้น ทานให้เอาผักเป็ดแดง ๑ หญ้าแพรก ๑ ชิง ๗ กะทือ ๗ โพล ๗ ขมิ้นอ้อย ๗ กระเทียม ๗ เผาไฟ บด**ละลาย**เหล้าเข้าการบูรปูลงเอาดีตะเข้ตัดลงแล้วเสกด้วย สัพพาสี^{๓๖} เอาเยโดทั้ง^{๓๗} ด้วยแล

๑ ยาตองแก้โทษานุโทษ โรคแลบารุงไฟธาตุ บารุงโลหิต แก้เส้นท้องต่างๆ แลจนหมื่นเนาหมื่นควา ริดสีดวงให้ไอ ผอมแห้งเหลืองไซ้ ทานให้เอาบุก ๑ กลอย ๑ ข้าวคั่ว ๑ อุดพิศ ๑ สะค้านทั้ง ๒^{๓๘} รากมะแว้ง ๒ รากมะอึก ๑ รากมะเขือขึ้น ๑ กะทือ ๑ โพล ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ พริกไทย ๑ ชิง ๑ รากเจตมูลเพลิง ๑ ดีปลี ๑ สะค้าน ๑ รากข้าวหลาม ๑ ผาง ๑ ดินประสิว ๑ สารส้ม ๑ เต่าเกิด^{๓๙} ๑ เกลือใส่ให้มาก ๑ น้ำส้มทั้งห้า ส้มมะนาว ส้มมะกรูด ส้มมะงั่ว ส้มซ่า น้ำส้มสายชู ๑ โกรฐทั้ง ๕^{๔๐} เทียนทั้ง ๕ ดอกคำ ๑ เลือดแรด ๑ ผัวให้ผูกคอกหม้อ ๑ บาท ให้ฝังข้าวเปลือกไว้ ๓ วัน จึงกินเถิดหายแล

๑ ยากล่อนแห้ง^{๔๑} ทั้งปวง ทานให้เอาบุก ๑ ปลาไหล ๒ ชั่ง บอระเพ็ด ๒ ชั่ง ขมิ้นอ้อย ๑๐ ตำลึง ยาดำ ๑ บาท ๒ สลึง เกลือ ๑ บาท กระตาดแดง ๒ บาท ขนคาหมาก^{๔๒} ๔ ลูก เอามาต้มแล้วใส่หม้อไว้ ๓ วัน เอามากลั่นเป็นยาบำรุงเลือดดี นึกแล

ยานี้ขนานนี้เป็นยารูเลียด ทานให้เอาใบมะขาม ๑ ใบส้มป่อย ๑ ใบมะนาว ๑ รากมะดัน ๑ รง^{๔๓} หนัก ๑ สลึง เมื่อจะ กินเอาเกลือ ๓ บาท ใส่ลงกินเป็นยารูเลียดแล

๑ ยาแก้เลือดแก้ลม รุเลียดทั้งหลาย ทานให้เอารากตองแตก ๕ ตำลึง แก่นขี้เหล็ก ๕ ตำลึง เถาวัลย์เปรียง ๕ ตำลึง ผักราชพฤกษ์ ๕ ตำลึง ใบมดกา ๕ ตำลึง หญ้าयोगไฟ ๕ ตำลึง ยาดำ ๑ บาท ๑ สลึง ข้าตาแดง ๕ ตำลึง เป็นยาต้ม เมื่อจะกิน เอาดีเกลือใส่ลง ๓ บาท ๓ สลึง แล

^{๓๕} พืชสมุนไพร ๕ ชนิด ได้แก่ เทียนดำ เทียนแดง เทียนขาว เทียนข้าวเปลือก และเทียนตักแตน

^{๓๖} **บทขัดของพระขันธปริตร** สัพพะสัวะชาตินัง ทิพพะมันตาทะคัง วิยะ ยันนาเสติ วิสังโฆรัง เสสฺสญจาปิ ปะริสสะยังอาณักเขตตัมหิ สัพพัตถะ สัพพะทา สัพพะปาณินัง สัพพะโสปี นิวาเรติ ปะริตตันตัมภะณามะเห ฯ

^{๓๗} **อังคุลิมาลปริตร** ยะโดหัง ภะคินิ อะริยาเย ชาตียา ชาโต นาภิขานามิ สัณฺญิจจะ ปาณัง ชีวีตา โวรโปเตตา ฯ เตนะ สัจจะนะ โสติ เต โหตุ โสติ คัพภัสสะ ฯ

^{๓๘} สะค้านขาวและสะค้านแดง มีสรรพคุณเหมือนกัน แต่สะค้านแดงมีฤทธิ์แรงกว่า

^{๓๙} ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ต้นคล้ายต้นหมาก ผลเป็นทะลายใหญ่

^{๔๐} พืชสมุนไพร ๕ ชนิด ได้แก่ โกรฐหัวบัว (โกรฐบัว) โกรฐสอ โกรฐเขมา โกรฐเชียง และโกรฐจุฬาลัมพา (โกรฐจุฬาลำพา) ดุติ พิกัตยา ๒.กลุ่ม เครื่องยาเรียกชื่อตามพิกัด

^{๔๑} กลุ่มโรคที่มีอาการจุกเสียด ปวดเมื่อย ปวดถ่วง เสียอวัยวะหรือขาเป็นบางส่วน

^{๔๒} หากความหมายไม่ได้

^{๔๓} ยางไม้ชนิดหนึ่งสีเหลือง ใช้ทำยาและใช้เป็นสีย้อม

๑ ยาดองริดสีดวงทั้งปวง ท่านให้อาหารมะเขือขึ้นทะนนาน ๑ ลูกมะเกลือทะนนาน ๑ ข้าตาแดงทะนนาน ๑ การบูร ๑ บาท เทียนดำ^{๔๔} ๑ บาท น้ำผึ้งทะนนาน ๑ เอาสิ่งละทะนนานดองไว้ ๓ วัน กินเถิดหายแล ๑-

ยาดองเหล้ากิน ว่านนางล้อม ๑-

ยาบำรุงเลือด ท่านให้อาหารลูกพรรณผักกาด ๕ ตำลึง ใบไม้ ๕ ตำลึง ขมิ้นอ้อย ๗ แวน ตำห่อผ้าขาวแช่เหล้ากินเถิดดี นักแล

๑ ยาดองริดสีดวง ท่านให้อาหารหญ้าเอื้องเพ็ดม้า ๑ มะไฟเดือนห้า ๑ หญ้าไทร ๑ หัวมะกรูด ๑ ไพล ๑ กะทือ ๑ ข้าตาแดง ๑ ขิง ๑ กระเทียม ๑ แก้วเลือดริดสีดวงตีนักแล

๑ ยาปลูกเลือดกระจาย ท่านให้อาหารใบมะขาม ๑ ใบส้มป่อย ๑ ใบมะนาว ๑ ฝรั่ง ๑ ดอกคำ ๑ รากมะขามป้อม ๑ สารส้ม ๑ ดอกบุนนาค ๑ ดอกบัวหลวง ๑ ยาต้มกระจายเลือดตีนักแล

๑ ยาแก้เลือด ท่านให้อาหารรากเจตมูลเพลิงหนัก ๑ ตำลึง บอระเพ็ด ๑ ตำลึง ข้าหลวง ๑ ขิงแห้ง ๑ ตำลึง มะม่วงทั้ง สอง^{๔๕} สิ่งละ ๑ ตำลึง รากมะเขือขึ้น ๑ ตำลึง รากมะนาว ๑ ตำลึง รากมะกรูด ๑ ตำลึง กะทือ ๑ ตำลึง พริกไทย ๗ ปลาไหล ๑ ตำลึง ยาดองเหล้า ให้ตากแดด ตากน้ำค้าง ๓ วัน ๗ วัน ดื่มนักแล

ยาเลือด ท่านให้อาหารขิง ๑ ดีปลี ๑ พริกไทย ๑ สารส้ม ๑ ยาปลูกละลายเหล้ากิน แลบำรุงเลือดตีนักแล

๑ ยาแทรกเลือด แก้ลมเจ็ดจำพวก ท่านให้อาหารมะนาว ๘ ลูก ขิง ๑ มะกรูด ๗ ลูกพริกไทยถ้วย ๑ ดีปลี ๑ เกลือ ๑ ยา แก้เลือดแก้ลมเจ็ดจำพวก ให้ดื่มกินเป็นยา สตรีกินหายแล ๑-

ยาแก้สันนิบาต เพื่อลมเลือดก็ดี เพื่อเสม็ดก็ดี แลใช้กระหนกระหายอยากน้ำ ท่านให้อาหารเบญจกูล^{๔๖} ๑ ลูกตุตหมู ๑ จันทน์คันทนา ๑ หญ้าเกล็ดหอยทั้ง ๒^{๔๗} ต้มกินหายแล

ถ้าหญิงคลอดลูกเสียตาง

๑ ถ้าแลหญิงคลอดลูกมันให้เสียตาง ท่านให้อาหารไพล ๑ บาท ขิง ๑ ชั่ง ใบเสนียด ๑ ชั่ง ต้ม ๓ เอา ๑ เมื่อจะกินเอา พริก ๙ เม็ด กระเทียมกลีบบดปรงลงกินเข้าค้ำๆ เมื่อจะกินยา เอาจันทน์หอม ๑ เอาน้ำพลูแก้พันทางตัวเสีย จึงกินยานี้เถิดหาย แล

๑ ถ้าหญิงคลอดลูก ท่านให้อาหารเป๋ลาดัน ๑ ตาลมอญ ๑ รากกำปลา ๑ รากแทงทวย ๑ รากกระทิงลาย^{๔๘} ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ กินหายแล

๑ ถ้าหญิงคลอดลูกแล้วเจ็บท้อง มันเป็นเพราะเลือดมิดกลืน แลเพราะเลือดมันเนาอยู่จึงให้ปวดท้อง ท่านให้อาหาร เปลือกมะตอง^{๔๙} ๑ ต้ม ๓ เอา ๑ เมื่อจะกินเอาพริก ๗ ขิง ๗ กระเทียม ๗ เกลือ ๗ บดใส่ลงกินหายปวดท้องแล ๑-

ถ้าหญิงคลอดลูกเลือดตกหนัก มันให้หลังให้ท้อง นอนมิได้ เอารากตุ้มกาแดง^{๕๐} ๑ ฝนกระสายเหล้ากินหายแล ๑๑-

^{๔๔} ชื่อเรียกเมล็ดแก่แห่งของไม้ล้มลุกชนิด

^{๔๕} มะม่วงต้นและมะม่วงเครือ

^{๔๖} รากข้าวพลุ (ชะพลู) เถาสะค่าน ดีปลี เหง้าขิง (ขิงแห้ง) และรากเจตมูลเพลิง

^{๔๗} หญ้าเกล็ดหอยเล็ก หญ้าเกล็ดหอยใหญ่

^{๔๘} ไม้พุ่มเลื้อย สูง ๓-๑๐ เมตร เนื้อไม้สีน้ำตาลแดง ใบเดี่ยวรูปรี โคนสอบปลายแหลมริมหยิก รสขมฝาดเมา ผลช่วยบำรุงเลือด แก้ปวด กล้ามเนื้อ ขับเหงื่อ

^{๔๙} กระเทียม

^{๕๐} โกรฐกะกลิ้ง ก็เรียก

ยารูเลือดมีถึงระดู

สิทธิการิยะ ถ้าแลหญิงถึงระดูเดือนทุกปี ถ้าแลยิ่งเป็นดั่งนั้นใส่ปล้นตายแล ๑ ท่านให้เอายามิถึงระดูประคบเลือด ประคบทั้งตัวแลถ้าปวดหัวดังจะแตก ท่านให้พิจารณาเอายานี้แก้ ใบถั่วแระ ๑ ใบระงับ ๑ กุ่มน้ำ ๑ ใบลำโพงแดง ๑ กะทือ ๑ ไพล ๑ หอมแดง ๑ กระเทียม ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ เอาน้ำกระสายตั้งไฟประคบทั้งตัวนั้นเถิด ดินกหายแล ฯ

ยาพอกหัวเหิน

๑ ภาคหนึ่งเอายาพอกขมอมัน ท่านให้ประคบเลือด เอาใบลำโพง ๑ ใบโคกกระออม ๑ เปลือกกุ่มทั้ง ๒ ใบกะเม็ง ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ เอาน้ำเหล้าเป็นกระสาย พอกขมอมประคบทั้งตัวหายแล ฯ

ยารูเลือด

๑ ตำรายารูเลือดมีถึงระดูปี ๑ สองปีก็ดี ท่านให้เอาลูกจันทน์ ๑ ดอกจันทน์ ๑ ตรีกฎ^{๕๑} ๑ พริกแห้ง ๑ พริกหอม ๑ สมุลแว้ง ๑ ดอกตัง ๑ พริกกล่อน ๑ หัวหมู ๑ รากตองแตก ๑ ขา^{๕๒}เสียก่อน ตำห่อผ้าไว้ ดอกคื่นหึง เอารากจิงจ้อใหญ่ ๑ แก่นแสม ๑ หัสคุณ ๑ ยา ๑๒ นี้เอาเสมอภาคทำเป็นผงละลายเหล้ากิน หนัก ๑ สลึง ถ้าธาตุหนัก ๑ สลึง ๑ เฟื่อง ถ้ามีลงแทรก ลูกสลอดน้อย ๑ กินทุกวันหายแล ฯ

๑ ภาคหนึ่ง ยาพอกหัวเหินให้เลือดตก ท่านให้เอาหญ้าปากควาย ๑ โคนกล้วยตานี ๑ ใบสมิ ๑ สันพร้าว ๑ บาทมีแคลน^{๕๓} ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ตำละลายเหล้าพอกหัวเหิน เลือดตกแล ฯ

๑ ยารูเลือด ท่านให้เอาอัศศิหาร ๑ รากดัดเฒ่าใหญ่ ๑ ต้มกินขับเลือดลงแล

ยารูเลือดเพลายืน

๑ ยาเลือดรูเพลายืน ท่านให้เอามะคำไก่ทั้ง ๕^{๕๔} ต้มกิน ท่านให้พลีเอางดี เมื่อจะต้มเอาทอง ๑ บาท พลีแล้วจึงกิน ทำสำเร็จ แขนงไฉ้งกินดี เลือดตกแล ฯ๑๓

ยามิถึงระดู

๑ ถ้ามิถึงระดูแลมันให้ประคบทั้งตัว ทายามิหายจะเป็นเลือด ทอง ๑ บาท ผูกข้อมือแล ฯ๑๔

ภาคหนึ่งมิถึงระดู แลมันให้คัปเดตทุกแห่งเพราะมันเป็นน้ำเหลือง ให้ทำยาเลือดนี้กิน ท่านให้เอาดอกมะลิ ๑ ดอกพิกุล ๑ ดอกบัวขาว ๑ ดอกจันทน์ ๑ โกรฐทั้ง ๕ ยาทั้งนี้เอาเสมอภาคบดละลายน้ำผึ้งรวงทำแท่งไว้ เอาน้ำดอกไม้เทศ น้ำดอกมะลิก็ได้ น้ำพิกุลก็ได้ น้ำมันหอมก็ได้ แก้วพิษเลือด แก้วกระสายเลือด กินทุกวันแล้วทำยาสังคเพชร์นี้กินให้ขับเลือดลงดินกแล

ยามิถึงระดูร้าง

๑๓ สิทธิการิยะ ตำรายามิถึงระดูและร้างระดูเลือด ระดูมิสะดวกมันให้เจ็บหัวเหิน แลมันหลังเลือด ถ้าจะแก้ท่านให้เอาใบคนที่สอ ๑ ไพล ๑ ผิวมะกรูด ๑ ลูกในส้มป่อย ๑ ดอกตัง ๑ ว่านน้ำ ๑ ขมิ้นอ้อย ๑ ยาทั้งนี้เอาสิ่งละ ๑ ตำลึง ดิบลิ ๒ บาท ชิง ๒ บาท พริก ๑ บาท การบูร ๓ บาท รากผักแว่นแดงสด ๒ บาท ทำผงละลายเหล้าก็ได้ น้ำส้มก็ได้ กินหนัก ๑ สลึง ทวีขึ้นไปจนลงธาตุหนักแล ฯ

^{๕๑} ของเผ็ดร้อน ๓ ชนิด คือ พริกไทย ดิบลิ ชิงแห้ง

^{๕๒} หาความหมายไม่ได้

^{๕๓} หาความหมายไม่ได้

^{๕๔} การกำหนดให้ใช้ส่วนต่างๆ ของพืชสมุนไพรเรียกชื่อรวมกัน โดยทั่วไปมักใช้ "ทั้ง ๕" ได้แก่ ราก เปลือกหรือต้น ใบ ดอก และผล ทั้งนี้ทุกส่วนต้องไม่มีรสค้ำกัน หากหาส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้ก็ให้ถือว่าใช้ส่วนอื่นๆ แทนได้

ยารูเลือด

๑ ยารูเลือด ท่านให้อาหญาของไฟ ๑ ตำลึง เทียนดำ ๑ บาท บดด้วยกัน เอาคะเปื่อ^{๕๕} ๑ ผักเป็ด ๑ ผักเสี้ยนผี ๑ น้ำเปลือกรุม ๑ ยาทั้งนี้เคี้ยวด้วยกันแล้วบดปั้นแท่งเท่าหัวแม่มือ กินตามธาตุหนักเบาแล ละลายน้ำสุราก็ได้ น้ำส้มชาก็ได้ กิน ขับเลือดแล ฯ๑๐-

ยารูเลือดประสูติลูก

ยารูเลือดประสูติลูก ท่านให้อาเลือดแรด ๑ หัวเอ็น ๑ เทียนดำ ๑ ลูกสลอด ๕ ลูก ต้มน้ำขี้วัวสดบด ยาทั้งนี้เอน้ำขิง เป็นกระสาย ให้กินเท่าลูกพาย^{๕๖} กินจำเพาะผู้หญิงประสูติลูกก็ดี แท้งลูกก็ดี เลือดมิดกก็ดี กิน ๓ วันหายแล ฯ๑ ข้างต้นสำหรับผู้หญิงร้างเลือดแล

ยานี้ชื่อสังคเพชร

สิทธิการิยะ ตำราสังคเพชรนี้ท่านให้อา สังก ๑ พริก ๑ ขิง ๑ ดีปลี ๑ ว่านน้ำ ๑ ไพล ๑ กระชาย ๑ พันงูแดง ๑ เทียนดำ ๑ สมอพิเภก ๑ เปลือกคา ๑ สิริเข้ากัน ๑๑ สิ่งนี้เอาเท่ากันบดเป็นผงละลายน้ำมะม่วง มะนาวก็ได้ ให้กินทีละ ๑ สลึง แก่นนิบาสารพัดใช้ เพื่อเลือด แลเลือดดีขึ้นเจ็บหัว ใช้กระหนกระหาย และตัวร้อนไข้ลม ดีพลุ่งเข้าในตรีโทษ เจ็บหัว ปากมื่ออกก็ดี หญิงประสูติลูกเลือดมิดก รกมื่ออกก็ดี อยู่ไฟมิได้ก็ดี เสียตางทั้งตัว ครั้นกินยานี้หายแล

๑ ยาดำ ท่านให้อาใบมะรุม ๑ หักคุณ ๑ เจตมูลเพลิง ๑ ดีปลี ๑ เกลือสินเธาว์ ๑ บดให้ละเอียด ปั้นเป็นเม็ดเท่าเม็ด นุ่น เด็กเดือน ๑ ก็ให้เม็ด ๑ เด็ก ๒ เดือนก็กิน ๒ เม็ด กินขึ้นไปถึง ๗ เดือน ๗ เม็ด กินแก้ขางลงท้อง ตกมูกเลือด ท้องขึ้นเป็น ป่วง เป็นไส้เดือน พยาธิในท้องตกแล

ยาล้อมดัม

๑ ยาล้อมดัมขางลงท้อง ท่านให้อากระเทียม ๑ สลึง ดีปลี ๑ สลึง ขิง ๑ สลึง มหาหิงคุ์ ๒ สลึง ใบกระเพรา ๒ สลึง เทียนดำ ๑ สลึง บดด้วยเหล้า ปั้นเป็นแท่งเท่าลูกพริกไทย ละลายด้วยเหล้า แก้ขางด้นักแล ฯ

ยาแก้ลงท้อง

๑ ยาแก้ลงท้อง ท่านให้อาตุดหมู^{๕๗} ๑ ตุดหมา^{๕๘} ๑ ใบเทียน ๑ ใบทับทิม ๑ ขมิ้นอ้อย ๕ ชิ้น ทำแท่งไว้ละลายน้ำก็ได้ กินหาย

จบเพียงเท่านี้

^{๕๕} หาความหมายไม่ได้

^{๕๖} เต็มอุ้งมือ

^{๕๗} ตุดหมู, กระพังโหมตัวผู้

^{๕๘} ตุดหมา, กระพังโหมตัวเมีย

บรรณานุกรม

หนังสือ

ชัยนต์ พิเชียรสุนทร และคนอื่นๆ (บรรณาธิการ). **คู่มือเภสัชกรรมแผนไทย เล่ม ๒ : เภสัชกรรม**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๕.

บุษบา ประภาสพงส์ และคนอื่นๆ (บรรณาธิการ). **แพทยศาสตร์สงเคราะห์ : ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ**. กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.

วุฒิ วุฒิธรรมเวช. **สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐.

เว็บไซต์

สุดารัตน์ หอมหวล และพลชาติ หอมหวล. **ฐานข้อมูลสมุนไพรไทย คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก <http://www.phargarden.com/main.php>. (วันที่ค้นข้อมูล : ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐).